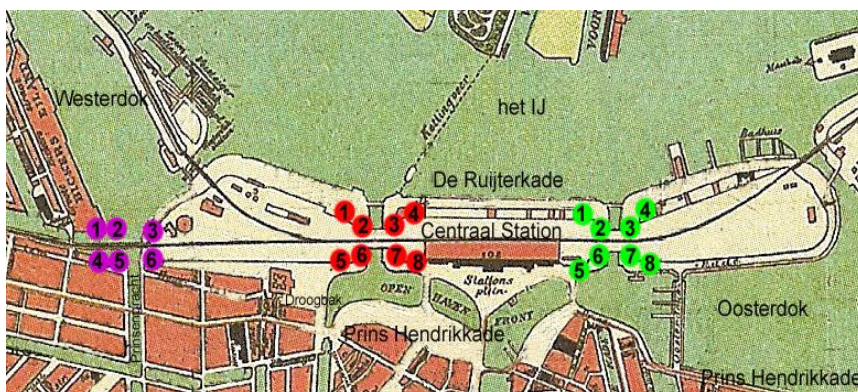


# De 22 leeuwen van het Amsterdamse Centraal Station

In 1860 besloot het rijk om een spoorlijn aan te leggen tussen Amsterdam en Den Helder ('Lijn K'). De regering Thorbecke stelde in 1864 voor om deze nieuwe spoorverbinding aan te leggen door het Open Havenfront (het toenmalige centrum van de Amsterdamse haven). Amsterdam was hier mordicus tegen. Dit zou de scheepvaart zodanig belemmeren dat het tot de ondergang van de stad zou leiden. Negen jaar later ging de Amsterdamse gemeenteraad toch akkoord met deze enorme stedenbouwkundige ingreep. Door de nieuwe spoorlijn dwars door het Open Havenfront aan te leggen, kon nu ook de spoorlijn uit Haarlem worden verbonden met die uit Utrecht. Tot dan toe konden treinreizigers uit Utrecht niet verder komen dan Amsterdam-Oost (eindpunt station Weesperpoort). De treinen uit Haarlem stopten op het eindpunt station Willemspoort aan de westkant van de stad. In de toekomst zouden alle reizigers kunnen uitstappen op het nieuw te bouwen Centraal Station.

Vanaf 1870 startte de bouw van de noodzakelijke infrastructurele werken. Er werd in de jaren 1870 tot 1876 een enorm bogenviaduct gemetseld langs de Haarlemmer Houttuinen om de oude spoorlijn uit Haarlem te kunnen doortrekken naar het Centraal Station. Drie kunstmatige eilanden werden aangeplempt in de haven (1872-1877). Daarvoor werd zand gebruikt dat vrijkwam bij de aanleg van het Noordzeekanaal. Om de toegang voor de scheepvaart te garanderen, was besloten aan weerszijden van het Centraal Station twee doorvaarten te maken. Via de Westertoegang en de Oostertoegang konden schepen vanaf het IJ toch de Amstel opvaren en andersom. Er werden spoorbruggen aangelegd over deze twee doorvaarten. Deze waren gereed in 1877. Tot slot bouwde men op het middelste eiland het Centraal Station (1881-1889)<sup>1</sup>.

De spoorbruggen van Westertoegang en Oostertoegang werden ontworpen door architect A.L. van Gendt (1835-1901)<sup>2</sup> die samen met P.H.J. Cuijpers ook het Centraal Stationsgebouw ontwierp. Van Gendt ontwierp



Korte Prinsengracht = **paars**, Westertoegang = **rood**, Oostertoegang = **groen**

ook het bogenviaduct over de Korte Prinsengracht<sup>3</sup>. Omdat de verbinding tussen de toenmalige eindstations Willemspoort (West) en Weesperpoort (Oost) in één keer werd aangelegd, is aannemelijk dat Van Gendt alle bruggen, landhoofden en viaducten op het traject heeft ontworpen, ook al omdat opzet en uiterlijk van alle delen sterk overeenkomen<sup>4</sup>.

De spoorbruggen werden verfraaid met stenen leeuwen van ongeveer 2 meter hoog en 1 meter breed. De beelden zijn (op zijn minst voor een deel) gehakt door de Amsterdamse beeldhouwer Tobias van Nieuwenhoven (1844-1883)<sup>5</sup> uit Oberkirchner zandsteen<sup>6</sup>. Alle leeuwen dragen een wapenschild. Er stonden 6 leeuwen op de spoorbrug van het gemetselde bogenviaduct langs de Haarlemmer Houttuinen over de Korte Prinsengracht, 8 leeuwen bij de Westertoegang en nog eens 8 leeuwen op de spoorbrug van de Oostertoegang. De precieze standplaats van de leeuwen is op de afgebeelde plattegrond terug te vinden, respectievelijk in de kleuren paars, rood en groen. In totaal stonden er dus 22 leeuwen op de spoorbruggen van het Amsterdamse Centraal Station.

<sup>1</sup> Lydia Lansink, Geschiedenis van Amsterdamse Stationsplein

<sup>2</sup> artikel BMA 2 juni 2004, op website BMA

<sup>3</sup> Vincent van Rossem in Binnenstad 234 van juni 2009 (VVAB)

<sup>4</sup> beeldbank Stadsarchief Amsterdam nr 010017000029 (<http://beeldbank.amsterdam.nl/>)

<sup>5</sup> Mirjam Louisse in Vereniging Vrienden van het Beatrixpark, nieuwsbrief najaar 2008

<sup>6</sup> Doeke Roos in Stadsveste Vlissingen dec 2005



foto 2009 henk dijkman

De leeuwen die op de spoorbrug langs de doorvaart staan, houden hun kop opzij gedraaid zodat hun blik op het water gericht is. Zij houden het Amsterdamse stadswapen vast. Dit bestaat uit drie Andreaskruisen, die verticaal onder elkaar staan. Deze "Amsterdamse" leeuwen staan symbool voor het grote belang dat Amsterdam had ten tijde van de spraakmakende en controversiële bouw van de spoorlijn in de haven, namelijk de absoluut onbelemmerende toegang voor de scheepvaart. De vrije doorvaart van schepen van het IJ naar de Amstel (en andersom) wordt symbolisch door deze stadsleeuwen verdedigd.



foto 2009 henk dijkman

De leeuwen die niet pal langs de doorvaart stonden, keken naar het spoor. Ook zij hebben hun kop een kwartslag gedraaid. En ook zij houden met hun poten een wapenschild vast. Hierop staat het rijkswapen: de gekroonde Nederlandse leeuw met zwaard en pijlen. Deze "rijksleeuwen" staan symbool voor het landsbelang, namelijk de doorgetrokken spoorlijn. Zij zien er op toe dat het treinverkeer onbelemmerd gebruik kan maken van de spoorlijn. De "rijksleeuwen" verdedigen het landsbelang.

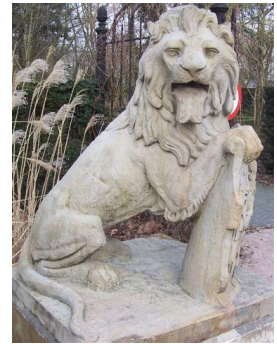


foto 2009 henk dijkman

### Er stonden 6 leeuwen op de spoorbrug over de Korte Prinsengracht (op kaartje in paars)

Vanaf 1872 werd een gemetseld spoorviaduct gebouwd in de Eilandsgracht langs de Haarlemmer Houttuinen. Het viaduct bestond uit zo'n 80 bogen. De lengte was bijna 600 meter. Het werd aangelegd om station Willemspoort, het toenmalige eindpunt van de oude spoorlijn Haarlem - Amsterdam, te verbinden met het later te bouwen Centraal Station<sup>7</sup>. Bij de spoorbrug waar het viaduct de Korte Prinsengracht kruist stonden vanaf 1875<sup>8</sup> zes leeuwen.

Op de hier afgebeelde foto's uit 1903<sup>9</sup> en 1907<sup>10</sup> zijn alle zes leeuwen te zien (zie overzicht: paars). Leeuw 2 draagt het rijkswapen. Leeuw 3 heeft het Amsterdamse wapen vast<sup>11</sup>. Vanwege de symmetrie zal leeuw 6 wel een "Amsterdamse leeuw" zijn en leeuw 5 een "rijksleeuw". Het blijft gissen welk wapen de nummers 1 en 4 zullen hebben vastgehouden. Vermoedelijk is dit het rijkswapen<sup>12</sup>.



foto 1903 viaduct korte prinsengracht

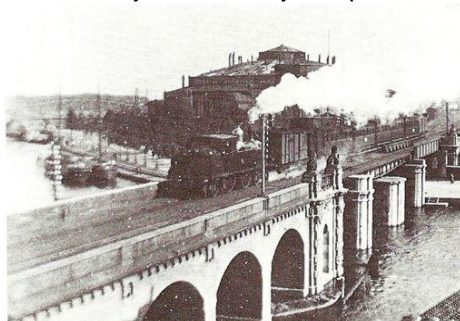


foto 1907 viaduct korte prinsengracht



foto 2009 viaduct korte prinsengracht

<sup>7</sup> beeldbank Stadsarchief Amsterdam nr 010056915410 (vergroten) (<http://beeldbank.amsterdam.nl/>)

<sup>8</sup> beeldbank Stadsarchief Amsterdam nr 010005001055 (vergroten) (<http://beeldbank.amsterdam.nl/>)

<sup>9</sup> beeldbank Stadsarchief Amsterdam nr 010194002039 (vergroten) (<http://beeldbank.amsterdam.nl/>)

<sup>10</sup> Lydia Lansink, Geschiedenis van Amsterdamse Stationsplein, pag 31

<sup>11</sup> beeldbank Stadsarchief Amsterdam nrs 10019A001230, 10019A001197, 010005001682, 010194002039 (vergroten)

<sup>12</sup> beeldbank stadsarchief Amsterdam nr 010094000526 (vergroten) (<http://beeldbank.amsterdam.nl/>)

In 1928 werd het spoor over het bogenviaduct verbreed tot tweemaal de oorspronkelijke breedte<sup>13</sup> en werd een deel van de Eilandsgracht gedempt. Vermoedelijk werden de leeuwen toen verwijderd. Een aanwijzing daarvoor is een foto in het Amsterdamse stadsarchief<sup>14</sup> gedateerd "circa 1924". Daarop is te zien dat het viaduct een ander uiterlijk heeft dan op foto's uit eerdere jaren. De foto moet dus genomen zijn na de verbouwing in 1928 (in plaats van in "circa 1924"). Op deze foto zijn de leeuwen weg. Restanten van het bogenviaduct zijn overigens nog steeds terug te vinden (zie foto 2009).

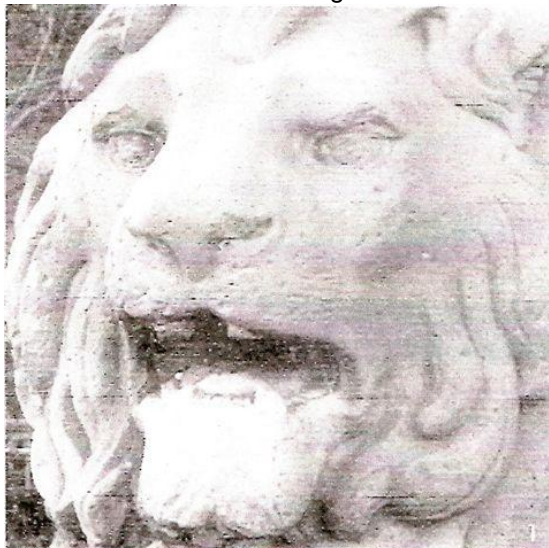
### **De 8 leeuwen van het spoorviaduct Westertoegang (op kaartje in rood)**

De eerste foto van alle acht leeuwen op de spoorbrug over de Westertoegang dateert van april 1877<sup>15</sup>. De leeuwen zijn ouder dan het Centraal Station zelf, dat werd gebouwd van 1881 tot 1889. Vier van de acht beelden staan aan de noordkant van het spoor (op de Ruijterkade aan het IJ). De overige vier staan aan de zuidzijde. Welke leeuw welk wapen draagt<sup>16</sup>, is het best te zien op foto's van leeuwen van de Oostertoegang.

Sinds de bouw kampte het spoorviaduct over de Westertoegang met ernstige verzakkingen (gemiddeld 70 cm)<sup>17</sup>. Door de drassige grond dreigde het viaduct met leeuw en al in het IJ te storten. In 1909 werd het gesloopt en 85 meter westwaarts opnieuw opgebouwd. De leeuwen verdwenen hier dus in 1909. Zij kwamen niet terug op het nieuwe viaduct. Op de plaats van de oude Westertoegang staat nu de laagbouw van Wagon Lits hotel.

### **Ook op de spoorbrug over de Oostertoegang stonden 8 leeuwen(kaartje groen)**

Net als bij de Westertoegang stonden ook op de spoorbrug van de Oostertoegang acht leeuwen. Vier leeuwen aan de IJ-zijde op de Ruijterkade en vier leeuwen aan de zuidzijde tegenover de Schreierstoren. De landhoofden voor de spoorbruggen, inclusief leeuwen, waren in maart 1877 al gereed<sup>18</sup>, terwijl de spoorbrug zelf nog in aanbouw was. Op foto's van Pieter Oosterhuis in maart en mei 1877 is het bouwproces te volgen<sup>19</sup>. Ook is te zien dat de landhoofden op aangeplempte eilandjes werden gebouwd en dat de bouw van het Centraal Station nog moest beginnen. De leeuwen op de foto's van Pieter Oosterhuis maken een fiere indruk in een verder nog desolate en troosteloze omgeving.



leeuw Westertoegang (Vlissingen) brede kop?



leeuw Oostertoegang (Beatrixpark) smalle kop?

<sup>13</sup> bestemmingsplan Haarlemmerbuurt 2000, pag 6 ([www.centrum.amsterdam.nl](http://www.centrum.amsterdam.nl))

<sup>14</sup> beeldbank Stadsarchief Amsterdam nr 010003001524 (vergroten) (<http://beeldbank.amsterdam.nl/>)

<sup>15</sup> beeldbank Stadsarchief Amsterdam nr 010003025119 (vergroten) (<http://beeldbank.amsterdam.nl/>)

<sup>16</sup> beeldbank Stadsarchief Amsterdam nr 010003025119 (vergroten), (<http://beeldbank.amsterdam.nl/>)

<sup>17</sup> beeldbank Stadsarchief Amsterdam nrs 010097010515 + 010097001069 (<http://beeldbank.amsterdam.nl/>)

<sup>18</sup> beeldbank Stadsarchief Amsterdam nrs 010017000028 (vergroten) (<http://beeldbank.amsterdam.nl/>)

<sup>19</sup> beeldbank Stadsarchief Amsterdam nrs 010017000028 + 010017000027 (vergroten) (<http://beeldbank.amsterdam.nl/>)

De leeuwen op de Oostertoegang hebben het 't langst volgehouden. Ze zijn vermoedelijk ergens tussen 1965 en 1970 verwijderd. Op dat moment werden de sporen en viaducten gemoderniseerd in verband met de bouw van het hoofdkantoor op het Oosterdokseiland. In elk geval waren ze aan de zuidzijde weg in 1971<sup>20</sup>. Ook aan de noordzijde stonden in 1973 geen leeuwen meer<sup>21</sup>. Wat nog resteert zijn de muren van de landhoofden (zie kaartje: tussen de leeuwen 3 en 7 en tussen de leeuwen 2 en 6). Onlangs kwam bij de bouw van een hotel een oud fragment van het landhoofd bij leeuw 7 tevoorschijn, dat sinds de jaren '70 achter lagen modern beton verscholen was geweest.

Henk Dijkman  
november 2009

---

<sup>20</sup> beeldbank Stadsarchief Amsterdam nr 010122022706 (<http://beeldbank.amsterdam.nl/>)

<sup>21</sup> beeldbank Stadsarchief Amsterdam nr 010009017127 (<http://beeldbank.amsterdam.nl/>)